

Oblikoslovna raznolikost v sevniško-krškem govoru glede na (ne)mestno okolje

Melita Zemljak Jontes

Cobiss: 1.01

Govor večjih krajev zaradi različnih vzrokov običajno teži k nadnarečnosti. Prispevek prikazuje razlike v rabi končnic samostalnikov vseh treh spolov glede na knjižne oblikoslovne paradigme, upoštevajoč mestno okolje treh izbranih regionalnih središč in njihovega nemestnega zaledja sevniško-krškega govora oz. podnarečja posavskega štajerskega narečja. Izkaže se, da so knjiž ne ali vsaj nadnarečne končnice v središčih relativno redke; variantnost samostalniških končnic tako ni sistemska razlikovalna značilnost glede na mesto oz. nemestno okolje.

Ključne besede: sevniško-krški govor, govor (ne)mestnega okolja, samostalniške končnice.

Morphological diversity of the Sevnica–Krško dialect in connection with the (non-)urban environment

The local dialect of larger towns or cities tends to be between dialect and standard due to various reasons. This paper presents differences in the use of noun endings in all three genders contrasted with the standard Slovenian word-formation paradigms, also taking into account the urban environment of three selected regional centers and the non-urban countryside of the Sevnica–Krško dialect of the Lower Sava Valley as a part of the Styrian dialect group. The analysis shows that standard or at least less dialect-like endings are relatively rare in the urban environment and thus variation in noun endings is not a systematic differential feature for the urban versus non-urban environment.

Keywords: Sevnica–Krško dialect, (non-)urban dialect, noun endings

1 Izhodišča

Sevniško-krški govor je del štajerskega posavskega narečja, katerega prve narečne raziskave je v svojih delih podal že Fran Ramovš. V svoji Karti slovenskih narečij (1931) je področje ozkega pasu ob spodnjem toku reke Save od Zidanega Mosta do hrvaške meje opredelil kot dolenjsko posavsko narečje. Nadaljnje raziskave obravnavanega področja so bile v preteklosti redke, izpostaviti velja predvsem del razprave Tineta Logarja o štajerskih govorih južno od Konjiške gore in Boča (1955) in njegova zapisa gramatične vprašalnice Sevnice in Leskovca pri Krškem (1956). Narečna karta Jakoba Riglerja in Tineta Logarja (1993) je mejo

štajerskih govorov zaradi slušnega vtisa netonemskosti in splošnega daljšanja kratkih naglašanih samoglasnikov posavskega sevniško-krškega govora poma-knila proti jugu čez Savo.

Splošno znano dejstvo je, da govorica večjih krajev iz različnih vzrokov teži k nadnarečnosti (Toporišič 2000; Smole 2000, 2004; Tivadar 2004; Bregant 1991; Škofic 1991, 1994; Zorko 1995; Valh Lopert 2005). Večina raziskav na to temo sledi predvsem glasovnim spremembam posameznih govornih področij, zanimivo pa bi bilo videti, kako mestno/nemestno okolje vpliva na razlike v oblikoslovju, v kolikšni meri se pojavljajo oblikoslovna (predvsem končniška) razlikovanja. Poraja se vprašanje, ali so končnice večinoma le ponekod fonetično razlikovalne glede na (ne)mestno rabo ali pa so oblikoslovne končniške razlike tudi že sistemske.

Prispevek prinaša analizo samostalniških končnic izbranih krajev štajerskega posavskega narečja oz. njegovega sevniško-krškega govora oz. podnarečja. Oblikoslovne morfemske, tj. končniške razlike in podobnosti v rabi samostalnikov so prikazane za tri regionalna središča, ki so središča predvsem zaradi združevalne industrije, šolstva in delno tudi uprave, tj. Radeče (2296 prebivalcev, občina Radeče 4697 prebivalcev), Sevnica (7036 prebivalcev, občina Sevnica 17.960 prebivalcev) in Brestanica (973 prebivalcev, občina Krško 28.071 prebivalcev),¹ in za njihovo zaledje: Radeče z zaledjem, tj. z okoliškimi kraji Svibno, Hotemež, Loka pri Zidanem Mostu; Sevnica z zaledjem, tj. z okoliškimi kraji Boštanjem, s Podgorico (Razborjem), z Rudenikom (Prešna Loka), s Preskami (Metni Vrh) in z Zabukovjem nad Sevnico; Brestanica pa zaledjem, tj. z okoliškimi kraji Lomno, Arto, Ženje in Gora.

2 Dosedanje raziskave

Temelj raziskavi predstavlja pregled vseh točk v Slovenskem lingvističnem atlasu (SLA: človek (telo, bolezni, družina), 2011), ki se nahajajo na obravnavanem območju. Gre za naslednje popisane točke: točka 299 Svibno (2010, M. Orožen, K. Kenda-Jež), točka 301 Radeče (1956, T. Logar), točka 304 Sevnica (1956, T. Logar; 1983, T. Horjak - Hafner), točka 305 Ložice (Gorenji Leskovec) (1955, O. Kožar), točka 306 Leskovec pri Krškem (1956, T. Logar), točka 307 Dobeno (2011, J. Škofic) in točka 308 Velika Dolina (1979, I. Godec).

Zanimalo me je, v kolikšni meri se zapisane ugotovitve v točkah za SLA ujemajo z večinoma novejšim stanjem, ugotavljanim na terenu. V ta namen je bilo pregledano in primerjano naslednje gradivo: krajevno središče Radeče (2002, P. Starič) in njegovo zaledje: Svibno, Hotemež, Loka pri Zidanem Mostu (Vidmar, B., 2012); krajevno središče Sevnica (304 (1956, T. Logar; 1983, T. Horjak - Hafner), 2012, C. Konec) in njegovo zaledje: Boštanj, Podgorica (Razbor), Rudenik (Prešna Loka),

¹ Statistični podatki so prikazani po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002 (gl. razdelek Viri in literatura).

Preske (Metni Vrh) (2012, B. Vidmar), Zabukovje nad Sevnico (2000, M. Zemljak Jontes); krajevno središče Brestanica (2010, K. Komar) in njegovo zaledje: Lomno, Arto, Ženje in Gora (1999, M. Krejan).

Da bi se izognili morebitnim nedoslednostim prepisa poknjžženega zapisa v dialektološkega, prispevek sledi avtentičnosti zapisa izvirnega gradiva. Večina gradiva je sicer zapisanega dialektološko, izjemi sta le gradivi Brede Vidmar (2012) in Marije Krejan (1999), ki sledita zapisu, značilnemu za slovstveno folkloristiko, torej gre za poknjžženi zapis. Zaradi razlik zapisovanja dvoglasnikov predstavljam oba načina zapisovanja.

Posebnosti dolgega samoglasniškega zapisa Marije Krejan (1999: 229–230) nakazujejo izjemno zapletenost izgovarjave dvoglasnikov. Dvoglasniškost *i-ja* in *u-ja* (dialektološko *i:ȷ, u:ȷ*) je zapisana kot *ij, uu* ali celo *ou – mij usij* ‘mi vsi’, *souša* ‘suša’, *u louž* ‘v luži’, *buušla* ‘bušila’, *nouč* ‘noč’, *hudou* ‘hudo’, *louna* ‘le ona’, ob ustničnih in mehkonebnih samoglasnikih je izgovor in posledično zapis lahko tudi *ju* ali *uj*: *kjupu* ‘kupil’, *skjuhal* ‘skuhal’, *ujpu* ‘upal’, *kjuk* ‘koliko’, *hvala bogju* ‘hvala bogu’; dvoglasnik *iě* (dialektološko *ȷe*: s poudarjenim *e*-jevskim delom): *djekle je njesl vuoda z zdjenčka* ‘dekle je neslo vodo s studenčka’; dvoglasnik *uó* (dialektološko *uo*: s poudarjenim *o*-jevskim delom): *puotak* ‘potok’, *guora* ‘gora’; dvoglasnik *e:ȷ* se je večinoma poenoglasil, zato zapis *e – je mesc svetu, je treba delat*, le na koncu besed še: *dvej, na smej*; zapis *ě* in *ó* označuje variantnost izgovarjave od *iě* do *i* oz. od *uó* do *u – kmětje, rěku* ‘rekel’, *spět, mógla* ‘morala’, *ngóva* ‘njegova’, *próbu* ‘probal/poskusil’, *za jò* ‘za njo’.

V zapletenem dolgem samoglasniškem sistemu B. Vidmar (2012) so diftongizacije zapisane takole: dvoglasnik *ie* (dialektološko *i:ȷe* s poudarjenim *i*-jevskim delom): *rieku* ‘rekel’, *striesu* ‘stresel’; dvoglasnik *uo* (dialektološko *u:ȷo* s poudarjenim *u*-jevskim delom): *buota* ‘bosta’; dvoglasnik *e:ȷ* je zapisan kot *ěj – změjnlá* ‘zmenila’, *lějt* ‘leto’, *sevějde* ‘seveda’, *srějd* ‘sredi’, *cějsta* ‘cesta’; dvoglasnik *iě* (dialektološko *ȷe*: s poudarjenim *e*-jevskim delom): *siěstra* ‘sestra’, *ziěmla* ‘zemlja’, *piěre* ‘pere’, *žiěna* ‘žena’; dvoglasnik *uó* (dialektološko *uo*: s poudarjenim *o*-jevskim delom): *kuósti* ‘kostanj’, *uóda* ‘voda, uóče ‘oče’, *utruóč* ‘otroci’, *puókl* ‘potlej’; ponekod se pojavlja tudi zapis *ü – mühca* ‘muhica’, *nüca* ‘potrebuje’, *kühja* ‘kuhinja’. Dvoglasniškost *i-ja* in *u-ja* (dialektološko *i:ȷ, u:ȷ*) ni posebej označena.

Prispevek prinaša analizo samostalniških končnic izbranih krajev štajerskega posavskega narečja oz. njegovega sevniško-krškega govora oz. podnarečja, in sicer vzorčnih samostalnikov glede na spol in knjižne sklanjatvene vzorce (po tipologiji v Toporišič 2000).

Zapis paradigme v preglednicah prikazuje vzorčne samostalnike v vseh sklopih in številih, in sicer za vsa tri krajevna središča. Na mestih, kjer je vzorec za vsa središča identičen, je zapisan le enkrat, na mestih, kjer so prisotne paradigmatske različice, pa so zapisane vse tri, in sicer v zemljepisnem zaporedju od zahoda proti vzhodu (Radeče (R), Sevnica (S), Brestanica (B)).

3 Ugotovitve

3.1 Samostalniki moškega spola

3.1.1 Samostalniki 1. moške sklanjatve

Samostalniki 1. moške sklanjatve sledijo knjižni paradigmi z ničto končnico v Ied ter s končnico *-a* v Red.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	<i>b'ra:t</i>			<i>b'ra:ta</i>			<i>b'ra:ti</i>		
R	<i>-a</i>			<i>-ou</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-ou</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>
D	<i>-i</i>	<i>-i/-θ</i>	<i>-i/-u</i>	<i>-am</i>			<i>-am</i>	<i>-am</i>	<i>-am/-om</i>
T	<i>-θ/-a</i>			<i>-a</i>			<i>-e</i>		
M	<i>pər -i</i>	<i>pər -i</i>	<i>pər -i/-u</i>	<i>pər -ax/-əx</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ix</i>	<i>pər -ax/-əx</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ix</i>
O	<i>z -am</i>			<i>z -əm/-am</i>	<i>z -am</i>	<i>z -am</i>	<i>z -am</i>	<i>z -am</i>	<i>z -am/-i</i>

Preglednica 1: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 1. moške sklanjatve

V Red je povsod prisotna le končnica *-a* in ne tudi knjižni končni naglašeni *-u* – *g'ra:da, 'la:sa, 'nu:sa, 'si:na, s'tra:xa*.

V DMed je namesto knjižnega *-u* običajno prisoten narečni *-i* – na *hribčki, u predpasniki, ut'ro:ki, nə 'zu:obi*, v (B) pa pod vplivom knjižnega jezika tudi *-u* – *ut'ro:ku, pər 'zu:obu*; v (S) je v Ded lahko prisotna tudi popolna redukcija: *u Buštajn, pr kmiet*, (B) Lomno: *v anem dniev*.

Za glasovi *c, č, j, š, ž* in *dž* preglas v končnici ni izveden, posledično prihaja do ponaglasnega akanja v Ddv/mn: *'si:nam, ut'ro:kam* (s knjižno mogočo različico *-om* v (B)), še v Oed/dv/mn, torej: *s 'kʷo:jam, s ku'va:čam, s 'si:nam, z ut'ro:kam, z 'zu:obam*, v (B) se pod vplivom knjižnega jezika sliši tudi različica brez akanja: *s 'si:nom, z ut'ro:kom*, redko celo knjižna končnica *-i* – *z ut'ro:ki*, v (R) pa je pod vplivom zagorsko-trboveljskega govora oz. podnarečja prisotna tudi reducirana različica, in sicer do stopnje polglasnika: *s 'si:nəm, z ut'ro:kəm, s s'tri:cəm*. Redukcija je kot ena izmed izgovornih možnosti v (R) prisotna tudi v Mdv/mn: *pər 'si:nax/pər 'si:nəx*.

V Rdv/mn so knjižni *-ov/-ev/-θ* prešli večinoma v *-u* ali ohranili *-θ*: *b'ra:tu, 'si:nu, 'zu:obu/'zu:op*, le v (R) je zaslediti tudi nereducirano obliko *'si:nu*.

Pri samostalnikih moškega spola, ki imajo v knjižnem jeziku možni končnici *-je* in *-i* v Imn, je na obravnavanem govornem področju prisotna le končnica *-i* (in ne tudi *-je*): *b'ra:ti, u'či:eti, gu'lu:obi*; to velja tudi za samostalnike, ki imajo knjižno končnico *-jé* naglašeno: *'la:si, 'mu:oži, 'zu:obi*.

Samostalniki 1. moške sklanjatve podlegajo nekaterim premenam osnove, značilnim tudi za knjižni jezik: samostalnikom, katerih osnova se končuje na *-i, -u, -a, -o*, ali na *-r*, se osnova podaljša z *-j-*: *'a:udija, ka'nu:ja, krum'pi:rja, t'ra:ktorja*; (vendar (S, B) tudi ^o*ru:dita*); samostalnikom (predvsem domačim), katerih osnova se končuje na *-e*, se osnova podaljša s *-t-*: *'a:teta, ^oju:reta, ^otu:oneteta*; v Ied knjižni

enozložni samostalniki v dvojini in množini ne podaljšujejo osnove z *-ov-*: *'si:ni* (vendar (B) redkeje tudi *si'no:vi*).

Primeri zaledja kažejo na rabo različic, ki niso blizu knjižnemu izgovoru: (R) Loka pri Zidanem Mostu: *stu metru, pr mosti*; (S) Zabukovje, Podgorica: *na kuoli, u piskri*; Sevnica: *u Buštajni/u Buštajn, pr kmieti/pr kmiet*; (B) Lomno: *u starih cajteh, na hribčki, u pakli, sased 'sosedu'* (Ded); Ženje: *za ldiij*; Veliki Trn: *pu vuojšk*.

3.1.2 Samostalniki 2. moške sklanjatve

Samostalniki knjižne 2. moške sklanjatve sledijo knjižni paradigmi 1. moške sklanjatve sicer z *-a*-jevsko končnico v Ied, značilno za 2. moško sklanjatvev, ter v Red s končnico *-a* po 1. moški sklanjatvi. Od edninske rodilniške končnice se samostalniki sklanjajo s podaljševanjem osnove s *-t-* po 1. moški sklanjatvi.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	°j:a:ka			°j:a:kata			°j:a:kati		
R	<i>-a</i>			<i>-ou</i>	<i>-u</i>	<i>-ou/-u</i>	<i>-ou</i>	<i>-u</i>	<i>-ou/-u</i>
D	<i>-i</i>	<i>-θ</i>	<i>-i</i>	<i>-am</i>			<i>-am</i>	<i>-am</i>	<i>-am/-om</i>
T	<i>-a</i>			<i>-a</i>			<i>-e</i>		
M	<i>pər -i</i>	<i>pər -θ</i>	<i>pər -i</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ix</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ax</i>	<i>pər -ix</i>
O	<i>z -am</i>	<i>z -am</i>	<i>z -am/-om</i>	<i>z -am</i>			<i>z -am</i>		

Preglednica 2: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 2. moške sklanjatve

Sklanjanje redkih samostalnikov, ki v knjižnem jeziku sodijo v 2. moško sklanjatvev, je omogočeno s podaljševanjem osnove s *-t-*: *°j:a:kata °j:a:kati/°j:a:kat °j:a:kata pər °j:a:kat z °j:a:katam; sluga slugata slugati/slugat slugata pər slugat s slugatam*. V Ted se, kot pri samostalnikih 1. moške sklanjatve, ničta končnica ne pojavlja zaradi narave večine samostalnikov 2. moške sklanjatve, ki izkazujejo kategorijo živosti. V DMed se v (S) pojavlja le končnica *-θ*: (*pər*) *°j:a:kat*, medtem ko se pri samostalnikih 1. moške sklanjatve tudi oz. predvsem končnica *-i*. V primerjavi s samostalnikih 1. moške sklanjatve se v (R) do polglasnika reducirane končnice v Mdv/mn ter v Odv, nastale pod vplivom zagorsko-trboveljskega govora, ne pojavljajo, opaziti je v (R) in (S) *-a*-jevsko končnico po 2. moški sklanjatvi: *pər °j:a:katax z °j:a:katam*. V (B) je, kot pri samostalnikih 1. moške sklanjatve, v Dmn opaziti vpliv knjižnega jezika v končnici: *°j:a:katom*, v Mdv/mn pa se pojavlja knjižna končnica 1. moške sklanjatve *-ix*: *pər °j:a:katix*.

Večjih odstopanj v rabi med obravnavanimi središči in njihovim zaledjem ni opaziti v (R) in (S), opazne so v (B).

3.1.3 Samostalniki 3. moške sklanjatve

Samostalniki knjižne 3. moške sklanjatve sledijo knjižni paradigmi 1. moške sklanjatve sklanjanja z glasovnimi končnicami; z ničto končnico po tretji moški sklanjatvi se običajno ne pregibajo. V Ied imajo končnico *-θ* in v Red končnico *-a*.

Dvojskih in množinskih oblik praviloma ne poznajo, saj gre običajno za lastnoimenske krajšave, ki obstajajo le kot eno (*Tes* 'Tovarna embalaže Senovo', *NEK* 'Nuklearna elektrarna Krško').

	Ed.	Dv.			Mn.		
I	^o <i>tɛ:s-θ</i>	/	/	/	/	/	/
R	<i>-a</i>	/	/	/	/	/	/
D	<i>-i</i>	/	/	/	/	/	/
T	<i>-θ</i>	/	/	/	/	/	/
M	<i>-i</i>	/	/	/	/	/	/
O	<i>-am</i>	/	/	/	/	/	/

Preglednica 3: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 3. moške sklanjatve

Samostalniki 3. moške sklanjatve se na obravnavanem govornem področju pojavljajo in uporabljajo izjemno redko, zato na podlagi pridobljenega narečnega gradiva tudi ni mogoče sklepati o kakršnih koli opaznih razlikah med obravnavanim govorom krajevnih središč in njihovim zaledjem.

3.1.4 Samostalniki 4. moške sklanjatve

Samostalniki 4. moške sklanjatve so posamostaljene pridevniške besede s končnicami, kot jih pozna določna pridevniška paradigma moškega spola.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	<i>tə m'la:t</i>			<i>tə m'la:da</i>			<i>tə m'la:t</i>	<i>tə m'la:t</i>	<i>tə m'la:di</i>
R	<i>-ga</i>			<i>-ix</i>			<i>-ix</i>		
D	<i>-em</i>			<i>tə -əm</i>	<i>tə -im</i>	<i>tə -im</i>	<i>tə -əm</i>	<i>tə -im</i>	<i>tə -im</i>
T	<i>-ga</i>			<i>-a</i>			<i>-e</i>		
M	<i>pər -em</i>			<i>pər -ix</i>			<i>pər -ix</i>		
O	<i>s -əm</i>	<i>s -em</i>	<i>s -im</i>	<i>s -im</i>			<i>s -im</i>		

Preglednica 4: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 4. moške sklanjatve

Paradigma pozna popolne redukcije končnega *-u* v Ded: *tə m'la:dem*, končnega *-a* v Odv (izenačevanje dvojske z množinsko končnico) in delno redukcijo končnega *-i* v polglasnik v Oed ter v Ddv/mn v (R): (*s*) *tə m'la:dəm*. V (S) je v Oed slišati *pər ta m'la:dem*; gre za izenačevanje orodniške z mestniško obliko. Večjih odstopanj v rabi med obravnavanimi središči in njihovim zaledjem ni opaziti.

3.2 Samostalniki ženskega spola

3.2.1 Samostalniki 1. ženske sklanjatve

Samostalniki 1. ženske sklanjatve sledijo knjižni paradigmi z imenovalniško edninsko končnico *-a* in rodilniško *-e*.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	'z̥ie:na			'z̥ie:ne			'z̥ie:ne		
R	-e			-θ			-θ		
D	-θ	-θ	-θ/-i	-am			-am		
T	-o	-a	-o/-a	-e			-e		
M	-θ	-θ	-θ/-i	pər -ax	pər -ax	pər -ax/-ix	pər -ax	pər -ax	pər -ax/-ix
O	z -o	-i	-o/-i	z -am			z -am		

Preglednica 5: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 1. ženske sklanjatve

Paradigma 1. ženske sklanjatve se od knjižne paradigme zaradi izglasnega akanja loči v Ted (S, B): 'z̥ie:na, v Oed prevladuje *i*-jevska končnica: z 'z̥ie:ni, v (R, B) se pojavlja tudi knjižni *-o*; v Odv/mn pride do popolne redukcije dvojinskega končnega *-a* in množinskega končnega *-i*, v DMed pa tudi, z variantno izjemo (B), končnega *-i*. V DTMOed presenečajo tudi končnice z *i*-jevskim samoglasnikom pod štajerskim kozjansko-bizeljskim vplivom, še posebej pa v (B) v Mdv/mn: v pər d'ru:žax/d'ru:žix, μ ku'ši:ȷcax/ku'ši:ȷcix, pər 'ro:kax/'ro:kix, μ 'so:ȷzax/'so:ȷzix, pər 'z̥ie:nix.

Dvojina se popolnoma izenačuje z množino.

Samostalniki, katerih knjižna osnova se končuje na *-ev*, jo skrajšajo v *-u* – v (S, B) 'bu:ku/'bu:ȷku, u cerku, le v (R) je še najti tudi 'bu:keȷ, morda ponovno vzpostavljeno pod vplivom knjižnega jezika.

Samostalnik *hči* v osnovo led prevzame neimenovalniški *-r-*: x'či:r. Samostalnik *mati* se na obravnavanem področju ne uporablja, namesto njega samostalnik *mama*.

Primeri zaledja kažejo na rabo različic, ki niso blizu knjižnemu izgovoru, z redkimi izjemami: (R) Loka pri Zidanem Mostu: u huost, v tistem piskri, v pred-pasniki, u vuod/u vuodo; (S) Zabukovje, Podgorica: na kuoli, u piskri; Sevnica: u štaló; (B) Lomno: u anem dnev, u cerku, u listnc, u drugi svetovni vojsk, na zjeml; Ženje: na pojstl; Veliki Trn: pr cerku, u hosta, u luža, pu vuojsk.

3.2.2 Samostalniki 2. ženske sklanjatve

Samostalniki 2. ženske sklanjatve se ravnajo po knjižni paradigmi, torej z imenovalniško edninsko končnico *-θ* in roditeljsko edninsko končnico *-i*.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	'ni:t			'ni:ti			'ni:ti		
R	-i			-θ	-θ	-i	-θ	-θ	-i
D	-i			-ə̃m	-im/-am	-im	-ə̃m	-im/-am	-im
T	-θ			-i	-θ/-i	-i	-i	-θ/-i	-i
M	-θ	-θ/-i	-i	pər -ix	pər -ix/-ax	pər -ix	pər -ix	pər -ix/-ax	pər -ix
O	z -jo	-i	-jo	z -ə̃m	z -im/-am	z -im	z -ə̃m	z -im/-am	z -im

Preglednica 6: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 2. ženske sklanjatve

Paradigma 2. ženske sklanjatve se razlikuje od knjižne paradigme v Med in Tdv/mn v (R, S), kjer se v končnici kot različica *i*-jevski končnici pojavlja še končnica *-θ*, v Odv/mn pa v (S) prihaja tudi do maskulinizacije: z *'ni:tam*.

Tovrstna paradigma se na obravnavanem govornem področju uporablja zelo redko. Običajna je namreč paradigma s podaljševanjem osnove in prevzemanjem končnic 1. ženske sklanjatve le v določenih sklonih, npr. v Med v (R, S, B): *pər 'ni:tkax*, *pər pe'ru:tkax*, ali pa popolna nadomestitev samostalnika 2. ženske sklanjatve s samostalnikom 1. ženske sklanjatve že v Ied v (R, S, B): *'ni:tka*, *'mi:ška*, *pe'si:ca*, *ku'si:ca*.

Dvojina se popolnoma izenačuje z množino.

Primeri zaledja kažejo na rabo različic, ki niso blizu knjižnemu izgovoru, z redkimi izjemami: (B) Lomno: *u Nemšk vas*, *velik človeškjih kustij* idr.

3.2.3 Samostalniki 3. ženske sklanjatve

Samostalniki ženskega spola z ničto končnico v vseh sklonih in številih so na obravnavanem področju redki. Pogostejše je namreč podaljševanje osnove *s-k-* in sklanjanje po 1. ženski sklanjavi: *°dø:ris* > *°dø:riska*, *°mi:ci* > *°micika* > *°mi:cika*, razen pri mlajši generaciji, ki pod vplivom knjižne paradigme uporablja knjižno pregibanje.

3.2.4 Samostalniki 4. ženske sklanjatve

Samostalniki 4. ženske sklanjatve so posamostaljene pridevniške besede s končnicami, kot jih pozna določna pridevniška paradigma ženskega spola.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	<i>tə m'la:da</i>			<i>tə m'la:de</i>			<i>tə m'la:de</i>		
R	<i>-e</i>			<i>-əx</i>	<i>-ix</i>	<i>-ix</i>	<i>-əx</i>	<i>-ix</i>	<i>-ix</i>
D	<i>-i</i>			<i>-əm</i>	<i>-im</i>	<i>-im</i>	<i>-əm</i>	<i>-im</i>	<i>-im</i>
T	<i>-o</i>	<i>-o/-a</i>	<i>-o</i>	<i>-e</i>			<i>-e</i>		
M	<i>pər -i</i>			<i>pər -ix</i>			<i>pər -ix</i>		
O	<i>s -o</i>	<i>s -i/-o</i>	<i>s -i/-o</i>	<i>s -əm</i>	<i>s -im</i>	<i>s -im</i>	<i>s -əm</i>	<i>s -im</i>	<i>s -im</i>

Preglednica 7: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 4. ženske sklanjatve

Paradigma 2. ženske sklanjatve se razlikuje od knjižne paradigme v Ted, pri čemer je zaradi izglasnega akanja, sploh v (S), mogoča tudi različica *-a – tə m'la:da*, končnica Oed se izenačuje s končnico Med: (S, B) *s tə m'la:di*, kljub temu da je prisotna tudi knjižna različica. V RDOdv/mn se v (R) pod vplivom zagorsko-trboveljskega govora (podnarečja) pojavlja delna redukcija ponaglasnega *-i-*: *tə m'la:dəx*, *tə m'la:dəm*, *s tə m'la:dəm*, v Odv/mn pa se na celotnem območju popolnoma reducirata izglasni dvojinjski *-a* in izglasni množinski *-i – s tə m'la:dəm/s tə m'la:dīm*.

Dvojina se popolnoma izenačuje z množino.

Primeri zaledja ne kažejo odstopanj od rabe v treh obravnavanih središčih.

3.3 Samostalniki srednjega spola

3.3.1 Samostalniki 1. srednje sklanjatve

Obravnavano področje pozna močno maskulinizacijo nevter. Samostalniki že od imenovalnika ednine prevzemajo moški spol in se torej sklanjajo po 1. moški sklanjatvi.

	Ed.			Dv.			Mn.		
I	'uo:kŋ			'uo:kni			'uo:kni		
R	-a			-θ	-θ/-u	-θ	-θ	-θ/-u	-θ
D	-i	-i	-i/-u	-am	-am	-am/-om	-am	-am	-am
T	-θ			-e			-e		
M	-i	-i	-i/-u	-ax	-ax	-ix	-ax	-ax	-ix
O	-am	-am	-am/-om	-am			-am		

Preglednica 8: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 1. srednje sklanjatve

Močna maskulinizacija in posledično sklanjanje po 1. moški sklanjatvi se kaže na celotnem raziskovanem področju: (R) Loka pri Zidanem Mostu: *čez uokn*; (S) Sevnica: *jajc, en križišče*; (B) Veliki Trn: *pu uokni, takou fejtga dekleta*, Ženje: *pu uokni*. Izjemo lahko najdemo v (B) Lomnu: *u nebesa*, ki ima v Tmn končnico srednjega spola. Šibkejša in zato manj prisotna je feminizacija in posledično sklanjanje po 1. ženski sklanjatvi: (R, S, B) *'ja:pka*.

3.3.2 Samostalniki 3. srednje sklanjatve

V pregledanem gradivu obravnavanega govornega področja samostalnikov, ki bi spadali v 3. srednjo sklanjatve, ni zaslediti.

3.3.3 Samostalniki 4. srednje sklanjatve

Samostalniki 4. srednje sklanjatve so posamostaljene pridevniške besede s končnicami, kot jih pozna določna pridevniška paradigma srednjega spola. Dvojina in množina tovrstnih samostalnikov je redka tako v knjižnem jeziku kot tudi v obravnavanem govoru.

	Ed.			Dv.	Mn.
I	^o 'kəršk	^o 'kəršk	^o 'kəršk ^o 'kərško	/	/
R	-ega	-ega	-ega/-iga	/	/
D	-em	-em	-em/-im	/	/
T	-θ	-θ	-θ/-o	/	/
M	pər -em	pər -em	pər -em/-im	/	/
O	s -im	s -im	s -im	/	/

Preglednica 9: Sklanjatveni vzorec samostalnikov 4. srednje sklanjatve

V (B) se v Red poleg končnice *-ega* pojavlja tudi končnica *-iga*. V Ded pride na celotnem obravnavanem področju do popolne končne redukcije *-u* – ^o'kərškem, v (B) je slišati tudi končnico *-im*. Ta je po vsej verjetnosti nastala po analogiji na mestniško obliko, ki pa je morda nastala pod vplivom podobnih izenačevanj mestniške z orodniško končnico pri samostalnikih ženskega spola. V Ted se v (B) poleg povsod prisotne končnice *-θ* pojavlja tudi še knjižna končnica *-o*.

Primeri: (B) Lomno: *na Štajerskem, na Krajskem*.

4 Povzetek

Govor večjih krajev zaradi različnih vzrokov običajno teži k nadnarečnosti. Prispevek prikazuje razlike v rabi končnic samostalnikov vseh treh spolov glede na knjižne oblikoslovne paradigme, upoštevajoč mestno okolje treh regionalnih središč, ki so središča predvsem zaradi združevalne industrije, šolstva in delno tudi uprave, tj. Radeč, Sevnice in Brestanice, in njihovega zaledja, nemestnega okolja: Svibno, Hotemež, Loka pri Zidanem Mostu (zaledje Radeč); Boštanj, Podgorica (Razbor), Rudenik (Prešna Loka), Preske (Metni Vrh), Zabukovje nad Sevnico (zaledje Sevnice); Lomno, Arto, Ženje in Gora (zaledje Brestanice).

Pričakovana raba različic, ki niso blizu knjižnemu izgovoru, se je izkazala za dejansko pogostejše rabljeno v večini pogostnostno najbolj zastopanih sklanjativah obravnavanega zaledja: v 1. moški sklanjativi: (R) Loka pri Zidanem Mostu: *stu metru, pr mosti*; (S) Zabukovje, Podgorica: *na kuoli, u piskri*; Sevnica: *u Buštajni/u Buštajn, pr kmieti/pr kmiet*; (B) Lomno: *u stareh cajteh, na hribčki, u pakli, sased 'sosedu' (Ded)*; Ženje: *za ldij*; Veliki Trn: *pu vuojsk*; posledično zaradi maskulinizacije tudi v 1. srednji sklanjativi; v 1. ženski sklanjativi: (R) Loka pri Zidanem Mostu: *u huost, v tistem piskri, v predpasniki, u vuod/u vuodo*; (S) Zabukovje, Podgorica: *na kuoli, u piskri*; Sevnica: *u štaló*; (B) Lomno: *u anem dnev, u cerku, u listnc, u drugi svetovni vojsk, na zeml*; Ženje: *na pojstl*; Veliki Trn: *pr cerku, u hosta, u luža, pu vuojsk*.

Izjeme so končnice samostalnikov 2. moške sklanjatve, kjer zaradi redke rabe tovrstnih samostalnikov večjih odstopanj v rabi med obravnavanimi središči in njihovim zaledjem večinoma ni opaziti, opazne so le v (B), kjer je v Dmn opaziti vpliv knjižnega jezika: ^o*ja:katom*, v Mdv/mn pa se pojavlja knjižna končnica 1. moške sklanjatve *-ix*: (*pər*) ^o*ja:katix*. Samostalniki 3. moške sklanjatve se na obravnavanem govornem področju pojavljajo in uporabljajo izjemno redko, zato na podlagi pridobljenega narečnega gradiva ni mogoče sklepati o kakršnih koli opaznih razlikah med obravnavanim govorom krajevnih središč in njihovim zaledjem. Samostalniki 4. moške, 3. in 4. ženske sklanjatve sklanjatve v rabi med obravnavanimi središči in njihovim zaledjem ne izkazujejo razlik, samostalniki 2. ženske sklanjatve razlike izkazujejo redko: (B) Lomno: *u Nemšk vas, velik človeških kustij*.

Pregled končnic obravnavanih regionalnih središč in njihovega (nemestnega) zaledja kaže, da so knjižne ali vsaj nadnarečne končnice v središčih relativno redke, še najbolj jih je opaziti v najpogostejše rabljenih sklanjativah, tj. v 1. moški in 1. ženski (ter v maskulinizirani 1. srednji) sklanjativi. Izkaže se, da variantnost končnic ni sistemska razlikovalna značilnost glede na mestno oz. nemestno okolje v tolikšni meri, kot je bilo pričakovati in kot je to sicer značilno za glasovno podobo obravnavanega območja.

Viri in literatura

- Bregant 1991 = Mihaela Bregant [= Mihaela Koletnik], *Mariborski pogovorni jezik: diplomatska naloga*, Maribor: [M. Bregant], 1991:
- Gradivo SLA 304 = Sevnica: gradivo za govor: hrani dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani (1956, T. Logar; 1983, T. Horjak - Hafner).
- Gradivo SLA 306 = Leskovec pri Krškem: gradivo za govor: hrani dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani (1956, T. Logar).
- Horjak Hafner 1983 = Tatjana Horjak Hafner, *Sevniški govor: diplomatska naloga*, Ljubljana: [T. Horjak Hafner], 1983.
- Konec 2012 = Cita Konec, *Čevljarstvo besedje v Sevnici: diplomsko delo*, Maribor: [C. Konec], 2012
- Komar 2010 = Katja Komar, *Glasoslovna in oblikoslovna podoba brestaniškega govora: diplomsko delo*. Maribor: [K. Komar], 2010.
- Krejan 1999 = Marija Krejan, *Vse sorte je že blou: pripovedi s Krškega gričevja na desnem bregu Save od Sevnice do Krškega*, Ljubljana: Kmečki glas, 1999 (Glasovi 19).
- Logar 1955 = Tine Logar, Karakteristika štajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča, v: *Pogovori o jeziku in slovstvu*, Maribor: Obzorja, 1955, 61–65.
- Logar 1956 = Tine Logar, gradivo za govor Sevnice (točka za vprašalnico SLA 304 oz. po stari oznaki 243), 1956; hrani dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Logar 1956 = Tine Logar, gradivo za govor Leskovca pri Krškem, 1956; hrani dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Logar 1993 = Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993 (Cicero).
- Ramovš 1931 = Fran Ramovš, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana, 1931.
- SLA 1.1 = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 1.2 = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 2: komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- Smole 2000 = Vera Smole, *Uvod v slovensko dialektologijo: del vsebine za predmet ZDS II*, Ljubljana, 2000. (Tipkopis.)
- Smole 2004 = Vera Smole, Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2004 (Obdobja 22), 321–330.
- Starič 2002 = Polona Starič, *Glasoslovje in oblikoslovje govora Radeč: diplomsko delo*, Maribor: [P. Starič], 2002.

- Statistični podatki (<http://www.stat.si/doc/statinf/05-si-007-1001.pdf>, 25. 4. 2013).
- Statistični podatki za Občino Radeče (http://www.radece.si/statisticni_podatki.php, 25. 4. 2013). Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.
- Statistični podatki za Občino Sevnica (<http://www.obcina-sevnica.si/>, <http://www.ks-sevnica.si/index.php>, 25. 4. 2013). Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.
- Statistični podatki za občine Krško, Radeče in Sevnica (<http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/Saveshow.asp>, 25. 4. 2013). Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.
- Statistični podatki za kraj Brestanica (<http://www.brestanica.com/danes.html>, 25. 4. 2013). Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.
- Škofic 1991 = Jožica Škofic, *Problemi slovenskega pogovornega jezika: magistrsko delo*, Ljubljana: [J. Škofic], 1991.
- Škofic 1994 = Jožica Škofic, O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika, *Slavistična revija*, 42 (1994), št. 4, 571–578.
- Tivadar 2004 = Hotimir Tivadar, Podoba in funkcija govorjenega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti, v: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*, ur. Erika Kržišnik, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2004 (Obdobja 22), 437–452.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000, 14–24.
- Valh Lopert 2005 = Alenka Valh Lopert, *Kultura govora na Radiu Maribor*, Maribor: Slavistično društvo Maribor, 2005 (Zora 36).
- Vidmar 2011/12 = Breda Vidmar, gradivo za tisk monografije pripovedi večinoma z levega brega Save v okolici Sevnice, pripravljeno za tisk (zasebno gradivo avtorice, 2011/12).
- Zemljak 1997 = Melita Zemljak, *Govor Lok pri Sevnici: diplomska seminarska naloga*, Maribor: [M. Zemljak], 1997.
- Zemljak 1999 = Melita Zemljak, Morfologizacija naglasa v govoru Lok pri Sevnici: samostalnik, v: *Jakob Rigler 1929–1985: 2. mednarodni dialektološki simpozij, Pedagoška fakulteta, 11. in 12. februarja 1999: [povzetki]*, ur. Jožica Čeh – Drago Unuk – Melita Zemljak, Maribor: Pedagoška fakulteta, 1999.
- Zemljak Jontes 2000 = Melita Zemljak Jontes, *Govor Zabukovja nad Sevnico: glasoslovje in naglas: magistrsko delo*, Ljubljana: [M. Zemljak Jontes], 2000.
- Zorko 1995 = Zinka Zorko, *Narečna podoba Dravske doline*, Maribor: Kulturni forum, 1995.

Morphological diversity of the Sevnica–Krško dialect in connection with the (non-)urban environment

Summary

The local dialect of large towns or cities tends to be between dialect and standard due to various reasons. This paper presents noun endings, taking into account the urban environment of the three selected regional centers of Radeče, Sevnica, and Brestanica (functioning as centers due to industry, education, and management) in connection to their non-urban countryside of the Sevnica–Krško dialect of the Lower Sava Valley as a part of the Styrian dialect group: Svibno, Hotemež, and Loka pri Zidanem Mostu (countryside around Radeče); Boštanj, Podgorica (Razbor), Rudenik (Prešna Loka), Preske (Metni Vrh), and Zabukovje nad Sevnico (countryside around Sevnica); and Lomno, Arto, Ženje, and Gora (countryside around Brestanica).

The expected non-standard use of morphological endings turned out to be used more often in most of the frequently used declensions of the non-urban countryside: the first masculine declension: (Radeče = R) Loka pri Zidanem Mostu: *stuetru, pr mosti*; (Sevnica = S) Zabukovje, Podgorica: *na kuoli, u piskri*; Sevnica: *u Buštajni / u Buštajn, pr kmieti / pr kmiet*; (Brestanica = B) Lomno: *u stareh cajteh, na hribčki, u pakli, sased* (standard *sosedu*, dative sg.); Ženje: *za ldij*; Veliki Trn: *pu vuojsk*; due to masculinization also the first neuter declension; the first feminine declension: (R) Loka pri Zidanem Mostu: *u huost, v tistem piskri, v predpasniki, u vuod / u vuodo*; (S) Zabukovje, Podgorica: *na kuoli, u piskri*; Sevnica: *u štaló*; (B) Lomno: *u anem dnev, u cerku, u listnc, u drugi svetovni vojsk, na zjeml*; Ženje: *na pojstl*; Veliki Trn: *pr cerku, u hosta, u luža, pu vuojsk*.

The differences between the urban and non-urban use of the noun endings of the second masculine declension are not evident due to the less frequent use of these nouns, with the only exception in (B), where the influence of standard Slovenian can be noted in the dative pl. (⁰*ja:katom*); in the locative du. and pl., the standard Slovenian morphological ending *-ix* (⁰*ja:katix*), typical of the first masculine declension, is noted. Nouns of the third masculine declension have extremely rare dialect use and thus, alongside the morphological endings of nouns of the fourth masculine declension, the third and fourth feminine declension do not differ when urban and non-urban environments are compared. The rare exception is nouns of the second feminine declension: (B) Lomno: *u Nemšk vas, velik človeških kustij*.

The analysis of the morphological endings of the urban regional centers and their non-urban countryside shows that standard or at least less dialect-like endings tend to be relatively rare in the urban environment, and that they are used in the most frequent declensions; that is, the first masculine and first feminine (and also in the masculinized first neuter) declensions. Thus it is evident that noun ending variety of urban versus non-urban dialects is not a systematic feature.